

Juni 2020

Texten i det följande tecknar bakgrund till konferenspresentationen: anger vilket tillvägagångssättet har varit, vilket material studien baserades på samt visar på del av preliminärt resultat. På konferensdagen presenterar jag ytterligare preliminärt resultat samt diskuterar kvinnors platstagande inom konfessionell kontext – med Evangeliska Brödröförsamlingen som exempel.

Nytt ljus på kvinnors repertoar och musikbruk i konfessionell kontext

Christina Ekström
christina.ekstrom@hsm.gu.se
Högskolan för scen och musik
Göteborgs universitet

INLEDNING	3
BAKGRUND	4
CHORSYSTEMET	4
SPIRITUALITET	4
METOD, MATERIAL OCH ANALYS	5
RESULTAT	6
UTSAGOR OM MUSIK I STYRDOKUMENT	6
<i>Värdeladdning av att sjunga andliga sånger</i>	6
<i>Musikens funktion</i>	7
<i>Repertoarkategorier</i>	7
<i>Estetiska preferenser</i>	8
<i>Summering och reflektion</i>	9
KVINNORS REPERTOAR I LJUSET AV STYRDOKUMENT	9
<i>Övergripande om identifierad repertoar</i>	9
<i>Tre kvinnor, tre musikexempel [här tar konferenspresentationen vid]</i>	10
Müller	10
Achnich	10
Høy.....	10
DISKUSSION	10
KÄLLFÖRTECKNING	11
ARKIVALIER: CHRISTIANSFELD ARKIV	11
LITTERATUR	11

Inledning

Det följande är en del av pågående projekt som uppmärksammar kvinnors repertoar och musikbruk i konfessionell kontext. I centrum står gruppen ogifta kvinnor i det världsomspännande luthersk-evangeliska samfundet Evangeliska Brödräfsamlingen. Som fallstudium tjänar Brödräfsamlingen i Christiansfeld. Orten, intimt integrerad med församlingen, grundades 1773 och är sedan 2015 upptagen på UNESCO's lista över världsarv.

I styrdokument för kvinnor med uppdrag att stötta ogifta medsysstrars andliga utveckling finns en utsaga om musik som väcker särskilt intresse. Den förekommer upprepat i åtminstone tre upplagor av styrdokument som spänner över nära 100 år (från 1785–1860).¹ Utsagan anger sjungande av ”andliga ljuvliga sånger” som en ”salig sysselsättning” för ogifta kvinnor.² Ett par upplagor av styrdokumentet anger därtill sång som en bland de saligaste för ogifta kvinnor.³ Värt att notera är att motsvarande om sjungandets signifikans verkar saknas i styrdokument som riktar sig till ogifta män. Detta tillsammans med det faktum att kvinnors repertoar och musikbruk i brödräfsamlingen hittills är ett underbeforskat fält i musikvetenskaplig forskning är incitament för att bidra till utveckling av en ”her-story”, en berättelse där kvinnor och musik får stå centrum.⁴ Därav är projektets syfte, att utifrån den strukturella ram som brödräfsamlingen erbjuder diskutera ogifta kvinnors platstagande och handlingsutrymme genom musik. Frågeställningar är:

- Vad anger styrdokument riktade till ogifta kvinnor om musik och musikrelaterade aktiviteter?
- Hur relaterar utsagor i styrdokument till musikalier som går att knyta till kvinnors proveniens?

Studien har ett sociologiskt anslag som forskningsfrågan rör en (musikalisk) verksamhet i relation till en social struktur. I projektet avser den sociala strukturen den starkt reglerade organisation och verksamhet som rådde i Brödräfsamlingen. Baserat på analytisk dualism används begreppen agent och agens som beteckning för subjekten respektive dess handlingsmöjligheter.⁵ Agenterna avser den specifika församlingsgruppen ogifta kvinnor. Teorin föreskriver att agenter i en struktur påverkas av denna samt att det är individens val att reproducera eller modifiera den.

¹ U(nity) A(rchives), B(ethlehem): Instruction für die Chorhelferinnen der ledigen Schwestern vom 20 July 1785 und einem Schreiben von der U. A. C. an die Gemein- Helfer vom 1. August 1785; Christiansfeld arkiv: A. Instruktion Für die Chor-Arbeiterinnen Der ledigen Schwestern überhaupt Und für die Chor-Pflegerinnen Insonderheit, B. Instruction für die Chorpflegerin insbesondere. [1818]; Instruction für die Pflegerinnen de ledigen Schwesternchores, Löbau: Druck von J A Duroldt 21 sidor; 17, 1865.

² C(hristiansfeld) A(rkiv) S.A.I.R.4: 2 Instruktionen, 1865: ”*Eine selige Beschäftigung* der ledigen Schwestern und größeren Mädchn ist auch das Singen geistlicher lieblicher Lieder,”

³ UAB, Instruction für die Chorhelferinnen der ledigen Schwestern vom 20 July 1785 und einem Schreiben von der U. A. C. an die Gemein- Helfer vom 1. August 1785: ”*Zu den seligsten Beschäftigungen* der led. Schwestern u- größere Mädchen gehört das Singen geistlicher, lieblicher Lieder.”; CA, S.A.I.R.4: 1: A. Instruktion Für die Chor-Arbeiterinnen Der ledigen Schwestern überhaupt Und für die Chor-Pflegerinnen Insonderheit, B. Instruction für die Chorpflegerin insbesondere. [1818], 48f. ”*Zu den seligsten Beschäftigungen* der led. Schwestern u- größere Mädchen gehört das Singen geistlicher, lieblicher Lieder. Den trieb dazu zu *erwecken; u. zu underhalten*, liegt einer einer Chorpflegerin billig an Herzen.”

⁴ "herstory". OED Online. March 2020. Oxford University Press. <https://www-oed-com.ezproxy.ub.gu.se/view/Entry/243412?redirectedFrom=herstory> (accessed May 12, 2020).

⁵ Archer, Margaret S. *Structure, Agency and the Internal Conversation*. Cambridge: Cambridge University Press, 2003.

Bakgrund

Det följande avser att ge en kortfattad introduktion till givna förutsättningar för studien varav den ena är den kategorisering av medlemmar Brödraförsamlingar gjorde. Den andra förutsättningen rör dess spiritualitet, det sätt som Brödraförsamlingens teologi kom till uttryck i människornas liv.

Chorsystemet

I fokus för studien står ogifta kvinnor. Dessa utgjorde en bland flera grupper i den kategorisering – benämnd chorsystem – som Brödraförsamlingen gjorde av medlemmar utifrån kön, ålder och civilstånd. På orter, som likt Christiansfeld baserades på brödraförsamlingens struktur och organisation, kom särskilda anstaltsliknande hus att byggas för ogifta systrars respektive ogifta bröder chor samt för enkechoret. Systrahuset i Christiansfeld invigdes 1776, tre år efter ortens grundande, tillbyggnad skedde 1780–1781. En bild av antal personer som tillhörde choret ger uppgiften att de 1785 räknades till 140. Därefter, under en 50-årsperiod mellan 1795 till 1845, pendlade antalet mellan 200 och 260 personer.⁶

För att främja kvinnornas andliga utveckling, olika verksamheter samt upprätthållande hålla ordning fanns en hierarkisk struktur av ledarskap. Därtill fanns en uppsättning styrdokument som reglerade olika aspekter kvinnornas liv i choret. Exempel på sådana dokument är ordningsregler för hus och chor, instruktioner för olika ledningsuppdrag samt grundprinciper för choret. Styrdokumentet baserades på synodalprotokoll, de beslut som fattades av brödrakyrkans högsta beslutande organ, synoden. Utöver styrdokument var samfundets spiritualitet formerande för kvinnornas liv och villkor i choret.

Spiritualitet

För Brödraförsamlingens spiritualitet var uppmärksamhet på individens relation till Jesus, en ständig strävan efter mental och känslomässig närhet till Jesusgestalten, centralt tema.⁷ Temat hade bäring på kvinnornas dagliga liv övergripande liksom på aktiviteter som inbegriper musik. Exempel ger *Hausordnung* från såväl 1780 som 1860 som anger: ”de systrar som har nåden att bo i systrahuset alltid ska tänka på att de är bestämda för den helige andes skola, verka för att vara ett tempel för den helige ande samt att de i umgänget med sin själs älskare [Jesus] ska sträva efter att komma honom allt närmare.”⁸ Ytterligare, varje företeelse som kunde störa eller omöjliggöra Jesuskontakten skulle snarast möjligt avlägsnas.⁹ Det faktum att systrar i varje stund skulle vara sensibla nog för att erfara Jesu närhet förefaller haft bäring på ljudmiljön. Återkommande påkallar styrdokument för ogifta kvinnor tystnad (”stille”) och blygsamhet (”sittsamkeit”). Vidare uppmanades boende i systrahuset explicit till delaktighet i realisering

⁶ Pontoppidan Thyssen, 1984. ”Det store og det lille herrnhutersamfund”, *Herrnhuter-samfundet i Christiansfeld* (Åbenrå: Skrifter udgivne af Historisk Samfund for Sønderjylland, nr 59), 51ff

⁷ U(nitets) A(rchiv)H(errnhut), Jüngerhaus-Diarium 20 April 1760 II:228, Hahn, Hans-Christoph/Reichel, Hellmut 1977. Zinzendorf und die Herrnhuter Brüder Quellen zur Geschichte der Brüder-Unität von 1722 bis 1760 (Hamburg: Friedrich Wittig Verlag, 1977), 212-213.

⁸ CA, S.A.I.R.4: 1, Hausordnungen 1780: „Ein jedes Stubengehelferist steht in einem besondern Feundschaftbunde, wovon der Zweck vornehmlich darauf geristet seyn soll, Jesum in der Blicke zu haben, und seine selige Nähe *ununterbrochen* zu fühlen, und zu geniessen. Alles, was der Frieden eine solchen Gesellschaft stören will, muß ein alt, sondern bald möglichst abgethan; Hausordnung 1860: Jesum in der Mitte zu haben, und Seine *seligende* Nähe zu fühlen und zu genießen. Alles was den Frieden einer solchen Gesellschaft stören will, muß nie als, sondern baldmöglichst abgethan werden.”

⁹ CA, Hausordnung: 1780, 8.

av detta: larmande uppträdande skulle undvikas liksom hörbara/ljudliga 'springande' i korridorer och 'smällande' i dörrar eller andra störande ljud.¹⁰

Som redskap för att uttrycka sin religiösa känsla och Jesusrelation tjänade musik. Betydelsen av detta medium kan inte nog betonas. Därav kommer ett konsistent program för församlingsmusik (Gemeinmusik). Dess huvudärende var att besjunga Jesus; att i musik uttrycka sin känsla för honom.¹¹ Detta som innebar uppmärksamhet på att gestalta ordet och att göra det hörbart hade bäring på både utformning av musikalier och på musikaliskt framförande.¹² Ty, det som hindrade hörbarhet eller främjade distraktion var icke önskvärt.

Metod, Material och analys

Studiens metod är dokumentanalys, genomförd på ett urval material som relaterar till den specifika församlingsgrupp som står i fokus för undersökningen. Materialet är uteslutande hämtat från Brødremenighedens arkiv i Christiansfeld och mera precist, sådant som omfattar verksamhet i ogifta systrars chor. Arter av material är dels styrdokument, dels musikalier som går att knyta till kvinnors bruk. *Styrdokument* omfattar anvisningar som avsåg att reglera liv och verksamheter (sociala, liturgiska och näringsidkande). För urval av styrdokument var arkivets registrant avgörande genom att den synliggjorde beståndet av källor. Beståndet, tillika urvalet källor, omfattar tre kategorier som vardera föreligger i två årgångar:

- 1) Chor och husordningar för ogifta kvinnor, årgångar: 1780 (manuskript) och 1860 (manuskript).
- 2) Instruktioner för det andliga ledarskapet i ogifta kvinnors chor, årgångar: 1818 (manuskript) och 1865 (tryck).
- 3) Chorprinciper, årgångar: u. å. (manuskript) och 1862 (tryck).

Urvalet *musikalier* är hämtat från arkivets notsamling. Sett till dansk kontext är samlingen en av de större bland privata notsamlingar i landet.¹³ I ljust av notsamlingar i andra arkiv som hyser material från brödräfsamlingar finns dock avsevärt större samlingar som exempelvis dem i Unitätsarkiv i Herrnhut och Moravian Archives i Bethlehem respektive New Salem, USA. Samlingen i Christiansfeld omfattar ca 1600 manuskript varav merparten härrör från ca 1750–1775. Manuskript före 1800 är uppförda i RISM-katalogen. Manuskript efter 1800 samt musiktryck är dock inte upptagna. Kriterium för urval för föreliggande studie var att musikalerna kan knytas till kvinnors bruk. Därav valde jag ut material där påskrift med antingen personnamn av eller chornamn finns. Urvalet kom att bestå av både manuskript och musiktryck. Sökning efter musikalier skedde bland materialet på plats i arkivet eftersom fullständig förteckning eller register över samlingen saknas.

¹⁰ CA, S.A.I.R.4: 1 Hausordnung 1860: „...daß die Schwestern, welche in diesem Hause wohnen, und in demselben aus- und eingehen, sich der Stille und Sittsamkeit beleißigen. Das starke Auftreten, und laute hin und her laufen auf den Gängen möglichst vermeiden, die Thüren nicht zu schlagen, noch durch dergleichen und ander Geräusch, den, dem Chor schuldigen Respect, verletzen, noch sich unter einander beunruhigen.“

¹¹ Ekström, Christina. "Vi förkunnar endast de blodiga såren", Perspektiv på Brödrakyrkans musikliv, *Den glömda kyrkan. Om herrnhutismen i Skandinavien*, red. Christer Ahlberger & Per von Wachenfeld. Skellefteå: Artos förlag, 2016.

¹² För framställning om Gemeinmusik se: Ekström, Christina. "Gör dig en sång uti mitt bröst", *Musikalisk gestaltning i ljust av herrnhutisk tradition*. PhD diss., Göteborgs universitet, 2007; Ekström, Christina. "Brödräfsamlingens dolda musikskatt". In: *Melos och Logos – Festskrift till Folke*. In: *Melos och Logos – Festskrift till Folke Bohlin*, Mattias Lundberg and Sven-Åke Selander (Eds.) Skellefteå: Artos & Norma förlag, 2011: 113–126.

¹³ Hauge, Peter. *Værker fra Brødremenighedens musiksamling*, Christiansfeld. Dansk center for musikudgivelse, 2015.

Analysprocess av materialet skedde i tre steg. Det *första* omfattade styrdokument och skedde – efter transkription av manuskript – genom innehållsanalys.¹⁴ Innehållet identifierades som antingen manifest (explicita utsagor om ett fenomen) eller latent (indirekta utsagor om en företeelse som kan förstås av kontexten). Genom färgkodning identifierade jag musikrelaterade kategorier. För analysen valde jag att behandla styrdokumentet som *en* entitet. Därav har jag inte jämfört utsagor i de olika kategorierna av styrdokument, inte heller de olika årgångarna. Det *andra* steget omfattade analys av musikalierna. Tillvägagångssättet var explorativt och skedde i dialog mellan identifierade kategorier i styrdokument och egen förståelse. Ett *tredje* steg var att kombinera resultat från analys av styrdokument med musikaler. I enlighet med det sociologiska anslaget skedde detta för att identifiera på vilket sätt agenten förhöll sig till strukturen; om reproduktion av eller provokation mot normer.

Studiens resultat bygger uteslutande på material från arkivet i Christiansfeld. Tänkbart finns ytterligare dokument och musikaler som kunde ha bidragit till delvis annat resultat.

Resultat

Utsagor om musik i styrdokument

Analys av styrdokument avsåg att identifiera utsagor om musik och musikrelaterade aktiviteter. Utsagorna visade sig kunna inordnas i kategorierna: värdering/värdeladdning av musikbruk per se, musikens funktion, repertoarkategorier samt estetiska preferenser.

Värdeladdning av att sjunga andliga sånger

Instruktioner för personer vars uppgift var att stötta de ogifta kvinnornas andliga utveckling gör tydligt att sjungande var en betydelsefull aktivitet i allmänhet och för ogifta kvinnor i synnerhet. Detta framkommer i flera årgångar av styrdokument. För egen del kom Faulls publikation av instruktioner från 1785 för Chorghelfer/-helferinnen i Bethlehem, PA, att bli en ögonöppnare.¹⁵ Utan att författaren själv kommenterar skillnad mellan män och kvinnor sett till sjungandets betydelse gjorde publikationen i sig jämförelsen möjlig. Jämförelse mellan två årgångar av styrdokument från Christiansfeld, från 1818 samt 1865, visar på smärre skillnad i graden av salighet det kunde innebära att sjunga. Upplagan från 1785 anger att det för lediga kvinnors chor var ”en av de saligaste sysselsättningarna att sjunga andliga ljuvliga sånger”.¹⁶ Upplaga från 1818 anger ”till de saligaste bland sysselsättningar hör sjungande...”.¹⁷ Upplagan från 1865 saknar värdeladdning genom att ange sång som ”en salig sysselsättning”.¹⁸ Kopplingen sång-spiritualitet-känslor till kvinnor blir genom nämnda styrdokument uppenbar.

¹⁴ Berelson, Bernhard. *Content Analysis in Communications Research*. New York: The Free Press, 1952.

¹⁵ Faull, Katherine M. (2017). *Speaking to body and soul instructions for the Moravian choir helpers, 1785-1786*, University Park, Pennsylvania The Pennsylvania State University Press.

¹⁶ U(nity) A(rchives), B(ethlehem): Instruction für die Chorghelferinnen der ledigen Schwestern vom 20 July 1785 und einem Schreiben von der U. A. C. an die Gemein- Helfer vom 1. August 1785; *Eine der seligsten Beschäftigungen* des ledigen Schwestern Chors ist das Singen geistlicher lieblicher Lieder. Den Trieb dazu zu mercken und lieblich zu unterhalten, liegt billig einer Chor= Helferin am Herzen; u. wenn sie dafür sorgt, daß ihre Schwestern fleißig neue Verse lernen u. diejenigen, die Gabe u. Geschick dazu haben, in einer gemeinmäßigen Musick geübt werden, *so kan das viel dazu beytragen*

¹⁷ CA, S.A.I.R.4: 1: A. Instruktion Für die Chor-Arbeiterinnen Der ledigen Schwestern überhaupt Und für die Chor-Pflegerinnen Insonderheit, B. Instruction für die Chorpflegerin insbesondere. [1818], 48f. *Zu den seligsten Beschäftigungen* der led. Schwestern u- größere Mädchen gehört das Singen geistlicher, lieblicher Lieder. Den trieb dazu zu erwecken; u. zu underhalten, liegt einer einer Chorpflegerin billig an Herzen.”

¹⁸ CA, S.A.I.R.4: 1: Instruction für die Pflegerinnen de ledigen Schwesternchores, Löbau: Druck von J A Duroldt 21 sidor; 17, 1865, 17f. *Eine selige Beschäftigung* der ledigen Schwestern und größeren Mädchen ist auch das Singen geistlicher lieblicher Lieder, und den Trieb dazu zu erwecken und zu underhalten wird die Chorpflegerin sich recht angelegen seiun lassen

Musikens funktion

Utsagor om musikens funktion visade sig kunna inordnas i olika kategorier: liturgisk funktion, social (sällskapsliv) samt didaktisk. Musikens *liturgiska funktion* kan ses i ljuset av utbudet av liturgiska samlingar enligt ett komplext schema för dags-, för vecko-, för månads- och årscykler för såväl det specifika choret som för församlingen som helhet.¹⁹ Musikens liturgiska funktion blir synlig i utsagor som pekar på betydelsen av tjänande i ”det lilla”: att bidra med musik vid de dagliga morgon- och aftonbönerna. Detta likställs implicit med sysslor som städning och borddukning.²⁰ Musik som *social funktion* kan ses i ljuset av chorhuset som rum för individernas hela livsvärld: vara lokal för boende, arbete, gudstjänst- och sällskapsliv. Både organisation av choret och husets disposition genom att hysa sällskapsrum med tillhörande ”stubengesellschaft” ger förståelse till utsagor om uppmuntran till musicerande. Särskilt nämner styrdokument (Hausordnungen) behov av förströelse under ”långa vinterkvällar”.²¹ Musik som *didaktisk funktion* kan ses i ljuset av församlingsmusiken; lärande av den hymnologiska repertoaren. Upprepat uppger instruktion för CP (sörja för individernas andliga utveckling) att hon skulle uppmuntra individerna att lära nya verser (psalmverser).²²

Repertoarkategorier

I urvalet av styrdokument går flera repertoarkategorier att identifiera: ”Verser”,²³ ”geistliche (liebliche) Lieder”,²⁴ Sing-Musicalien,²⁵ Musicalien, Gemeinmusik samt musikpedagogiskt

¹⁹ Reventlow, Sybille. ”Musik og sang” *Herrnhuter-samfundet i Christiansfelt* (Åbenrå: Skrifter udgivne af Historisk Samfund for Sønderjylland, nr 59, 1984), 633-708.

²⁰ CA, S.A.I.R.4: 1, Hausordnung 1860: ”... zu dienen und im kleinen treue zu beweisen, so sei beim dienen auf dem Chorsaal, beim Tischdienen, oder bei der Musik, in Morgen- und Abendsegen, beim reinhalten des Hauses u. s. w.”; Hausordnung, 1860, 7: ”Es sollte billig einer jeder Schwester, welche irgend nie Geschäft im Hause aufgetragen ist, Gnade und Vergnügen sein, zu dienen und im kleinen treue zu beweisen, so sei beim dienen auf dem Chorsaal, beim Tischdienen, oder bei der Musik, in Morgen- und Abendsegen, beim reinhalten des Hauses u. s. w. und sie sollten darin nie nachlässig befinden werden.”

²¹ CA, S.A.I.R.4: 1 Hausordnung: 1818, 46f: ”Dagegen ist sehr zu empfehlen, zur Unterhaltung der Schwestern und größeren Mädchen, besonders in den langen Winterabenden, nützliche und gut unterhaltende Schriften zu verschaffen: Hauptsächlich ist das fleißige Lesen der heiligen Schrift zu empfehlen; Hausordnung: 1860: s. 65 ”...dagegen wird sich aber auch eine Chor Helferin möglichst bemühen, zur Unterhaltung der Schwestern bey ihrer Arbeit, sonderlich in dem langen Winter Abenden, etwas auszufinden u. zu verschaffen, das ihnen angenehm u. nützl., zu lesen ist.”

²² CA, S.A.I.R.4: 1 Instruktion: 1818:, 49:” Sie [Chorpflegerin] sorgt dafür, daß Schwestern u. Mädchen zum lernen von Versen ermuntert...”

²³ CA, S.A.I.R.4: 1, Instruktion, 1818, 49:” Sie [Chorpflegerin] sorgt dafür, daß Schwestern u. Mädchen zum lernen von Versen ermuntert...”

²⁴ CA, S.A.I.R.4: 1, Instruction für die Chor-Arbeiterinnen der ledigen Schwestern überhaupt und für die Chorpflereginnen insonderheit [1818], 38; CA, S.A.I.R.4: 2 Instruktionen Instruction für die Pflegerinnen de ledigen Schwesternchores [1865], 18.

²⁵ CA, S.A.I.R.4: 1, Instruction für die Chor-Arbeiterinnen der ledigen Schwestern überhaupt und für die Chorpflereginnen insonderheit [1818], s. 46 f: ”Solche die keinen genuß am Heiland u. an der Gemeine haben, dieselbe aber doch wegen Ihrer äußeren verhältniße nicht verlaßen Können u. wollen, sind zwar, so lange sie andern nicht **schädlich** werden, mit Geduld

auszuwarten; doch ist ihnen ihr Zustand als für sie selbst gefährlich vorzustellen. Auf Personen die ihr ungemeynmäßige, schlechte u. freye Denkweise unter einem gutden Schein, u. bey einem äußerlich unter-delhaften Wandel, andern beyzubringen suchen, hat man ein noch genauerns Au-ge zu haben als auf diejenigen, die andern auf eine in die Augen fallende Wei-se **schädlich** werden. Nicht minder sorg-fältig hat eine Pflegerin darüber zu wachen, daß weder schädliche, verführerische Bücher gelesen, noch dergleichen **Sing-Musicalien** gebraucht, u. dadurch Seelen-Schaden u. Aergerichs angerichtet werde. Dagegen wird sie sich bemühen, zur Unterhaltung der Schwstern u. Mädchen, besonders **in den langen Winterabenden** etwas etwas auszufinden, daß ihnen **angenehm u. nützlich** zu lesen ist”; S.A.I.R.4: 2 Instruktionen [1865] Instruction für die Pflegerinnen de ledigen Schwesternchores, 1865, 16: ” Beiden ist mit Wrnst entgegen zu treten. Auch ist sorgfältig darüber zu wachen, daß keine schlechte, verführerische Bücher gelesen und dergleichen Sing-Musicalien gebraucht, und

material; musikalier som är nödvändiga för undervisning/. Förståelse av vad kategorierna avser klargörs till del av sammanhanget. Att lära ”*Verser*” och att sjunga ”*geistliche liebliche Lieder*” var repertoarkategorier den andliga ledaren av choret skulle uppmuntra individerna till. Begreppen torde avse dels verser ur repertoar för den gemensamma sången (psalmer), dels sånger för röst och klaver med uttalat kristna texter. Att bidra till systrar skulle uppväcka vanan och fortsatt sjunga dessa arter av repertoar anger styrdokument vara en särskild angelägenhet.²⁶ *Sing-Musicalien* används som begrepp för repertoar i sammanhang som beskriver oönskade estetiska kvaliteter. Den andliga lederaren skulle omsorgsfullt se till att inga dåliga, förföriska böcker eller ”*Sing-Musicalien*” användes. Sett i ljuset av verser och *geistliche Lieder* som implicerar andligt innehåll torde *Sing-Musicalien* ha avsett vokalmusik med sekulära texter. Ytterligare repertoarkategori är ”*Musicalien*”. Av sammanhang det används i går det att tolka som ett övergripande begrepp för instrumentalmusik.

Estetiska preferenser

Estetiska preferenser som kommer till uttryck i styrdokumentet indikerar både önskade och oönskade uttryck. Ord och begrepp som används för *önskvärda kvaliteter* är ”*nützlich*”, ”*angenehm*” och ”*gut unterhaltende*”. Eftersträvansvärd kvalitet är också att kunna spela ”*församlingsmässig*”. En uppgift för den andliga ledare i choret var att sörja för att kvinnor och flickor skulle lära sig verser samt att unga personer som uppvisar gåva och lämplighet (*geschick*) skulle introduceras i och övas i församlingsmässig musikalisk praxis.²⁷ *Oönskade* kvaliteter skrivs fram som ”*schädlich*”, ”*unnützer*”, ”*schlecht*”, ”*verführerisch*”. Generellt pekar styrdokument på att undvika det som kunde uppfattas skadligt; att stänga både ögon och öron mot allt skadligt.²⁸ Konsekvenser av oönskade kvaliteter anges kunna orsaka själsskador och irritation:

Auch ist sorgfältig darüber zu wachen, daß keine schlechte, verführerische Bücher gelesen und dergleichen Sing-Musicalien gebraucht, und dadurch Seelenschaden und Aegerniß angerichtet werde.²⁹

Benämningen ”*Sing-Musicalien*” tyder på att det var ordet per se snarare än den musikaliska kompositionen som utgjorde problemet; som kunde leda till skador i själen och väcka förargelse. Vad som klassades som dåligt och förförande framkommer inte explicit. En förståelse kan dock ses i ljuset av utsagor om att inget fick bryta det ständiga umgänget med Jesusgestalten. Därmed torde texter vara oönskade vars syfte *inte* var att uttrycka eller undervisa om den kristna tron.

daduch **Seelenschaden und Aegerniß** angerichtet werde. Dagegen ist sehr zu empfehlen, zur Unterhaltung der Schwestern und größeren Mädchen, besonders in den langen Winterabenden, nützliche und gut unterhaltende Schriften zu verschaffen: Haupt- sächlich ist das fleißige Lesen der heiligen Schrift zu empfehlen. Ueber Antnd und Sittlichkeit, sowie Einfachheit in der Kleidung is auch wohl zu halten”

²⁶ CA, S.A.I.R.4: 1, Instruktion, 1818: s. 49: ”Zu den seligsten Beschäftigungen der led. Schwestern u- größere Mädchen gehört das Singen geistlicher, lieblicher Lieder. Den trieb Dazu zu *erwecken; u. zu underhalten*, liegt Einer einer Chorpflegerin *billig an Herzen*.”

²⁷ CA, S.A.I.R.4: 1, Instruktion, 1818, 49. ”einer Chorpflegerin *billig an Herzen*. Sie sorg dafür, daß *Schwestern u. Mädchen zum lernen von Versen ermuntert*, u. *junge Personen, die Gabe u. Geschicklichkeit zeigen, zu einer gemeinmäßigen Music angeführt u. darin geübt werden*.”

²⁸ CA, S.A.I.R.4: 4 Chorprinzipien 1862, 8. ”Eine wahre Chor Schwester macht sich eine eigne Treue gegen dem Heiland daraus; ihre Augen und Ohren zu verschließen, gegen alles schädliche was ihr vor kommen kann, und noch vielmehr verabscheuet sie, je werden schädlich zu werden.”

²⁹ CA, S.A.I.R.4: 2 Instruktionen, 1865], 17.

Summering och reflektion

Analys av styrdokument identifierade fyra olika kategorier för utsagor om musik och musikbruk: värdeladdning av sång, musikens funktion, repertoarkategorier samt estetiska preferenser. Ytterligare, på en högre abstraktionsnivå går att identifiera flera signifikanta teman varav ett är **betydelsen av att sjunga andliga sånger**. Detta går att förstå i ljuset av att syfte för kvinnornas tillhörighet till choret var att både uttrycka och utveckla den kristna tron. Sång och sjungande förefaller vara ett medel för detta (jfr Choret som den helige andes skola). Sång och sjungande kan därmed ses som intimt förknippad med spiritualitet. Detta ger förståelse för den föga uppmärksamheten på instrumentalmusik i styrdokumentet. Ytterligare tema är **sång som kopplad till kvinnors spiritualitet**. Analys av styrdokumentet pekar sammantaget och entydigt på sångens signifikans samt dess koppling till kvinnors uttryck för spiritualitet. Avsaknad om utsagor i styrdokument riktade till ogifta män stödjer denna uppfattning. Ännu ett tema analysen identifierar är **vokalmusik versus instrumentalmusik**. Samtidigt som styrdokument med flerfaldiga adjektiv pekar på vad sånger bör respektive inte bör vara lämnas instrumentalmusik okommenterad. För de ogifta kvinnornas chor kunde detta tänkbart lämna öppet för större spelrum av musikaliska uttryck i instrumentalstycken.

Kvinnors repertoar i ljuset av styrdokument

Övergripande om identifierad repertoar

Sökningen efter musikalier som kan knytas till kvinnors bruk gav ett utfall av ett antal enskilda sång- respektive instrumentalstycken, antologier innehållande från fåtal kompositioner till 70-tal samt större kyrkomusikaliska verk [oratorier]. Genom namn på pärm eller första uppslag gick att identifiera 10 provenienser varav åtta namngivna kvinnor respektive två olika chor.³⁰ Ytterligare finns musikalier utan proveniens men som genom likhet med annan repertoar torde kunna kopplas till antingen specifik kvinna eller till ogifta kvinnors chor. Övriga i sökningen efter provenienser framkom fåtal musikalier med angivet mansnamn.

Sett till de åtta namngivna kvinnorna går att urskilja tre till vilka särskilt många kompositioner är knutna. Personerna är Christine Müller (1771–1846),³¹ Henriette Maria Achtnich (1797-#)³² samt Monika Høj (1900-tal)³³. Repertoar knuten till respektive person härrör från olika tidsperioder: i grova drag från slutet av 1700-talet, första hälften av 1800-talet respektive första decennierna av 1900-talet. Helt urskiljbart omfattar de respektive kvinnornas repertoarer tre kluster sett till art av artefakt, genre, tänkbar funktion samt estetik.

³⁰ Provenienser är: Johanne Wintgen, Henriette Achtnicht, Catharina Nielsen, Anne Christine Alleleft, Gertraudt Christine Müller, Bodil Høy, Monika Høy, Marsia Bailump samt Ditte Fass. Därtill kommer proveniensen Mädchenstube samt Schwesternhaus.

³¹ Flera uppdrag i choret som sjuksköterska och lärare.

³² Uppdrag i choret som "Gehülfin."

³³ Hittills är föga känt om Høy, annat än som dotter till Frederik Christian Høy, missionssekreterare i Brødremenighedens danska mission.

Juni 2020

Tre kvinnor, tre musikexempel [**här tar konferenspresentationen vid**]

Müller

Achtnich

Høy

Diskussion

Källförteckning

Arkivalier: Christiansfeld arkiv

Haus Ordnungen für das Chor der ledigen Schwester in Christiansfeld, 1780.

Chor- und Haus-Ordnungen, 1860.

A. *Instruktion Für die Chor-Arbeiterinnen Der ledigen Schwestern überhaupt Und für die Chor-Pflegerinnen Insonderheit*, B. *Instruction für die Chorpflegerin insbesondere*. [1818]

Instruction für die Pflegerinnen de ledigen Schwesternchores, Löbau: Druck von J A Duroidt, 1865.

Principia des ledigen Schwester Chores

Principien des led. Schwestern-Chores, 1862.

Litteratur

Archer, Margaret S. *Structure, Agency and the Internal Conversation*. Cambridge: Cambridge University Press, 2003.

Attwood, Craig D. *Community of the Cross. Moravian Piety in Colonial Bethlehem*. ##2004.

Berelson, Bernhard. *Content Analysis in Communications Research*. New York: The Free Press, 1952.

Ekström, Christina. "Gör dig en sång uti mitt bröst", *Musikalisk gestaltning i ljuset av herrnhutisk tradition*. PhD diss., Göteborgs universitet, 2007.

Ekström, Christina. "Brödräfsamlingens dolda musikskatt". In: *Melos och Logos – Festskrift till Folke*. In: *Melos och Logos – Festskrift till Folke Bohlin*, Mattias Lundberg and Sven-Åke Selander (Eds.) Skellefteå: Artos & Norma förlag, 2011: 113–126.

Ekström, Christina. "Vi förkunnar endast de blodiga såren", *Perspektiv på Brödrakyrkans musikliv, Den glömda kyrkan. Om herrnhutismen i Skandinavien*, red. Christer Ahlberger & Per von Wachenfeld. Skellefteå: Artos förlag, 2016, 71–95.

Faull, Katherine M. *Speaking to body and soul instructions for the Moravian choir helpers, 1785-1786*, University Park, Pennsylvania The Pennsylvania State University Press, 2017.

Grimm, Johann Daniel 1753/2002. *Handbuch bey der Music-information im Paedagogio zy Catharinenhof*, Anja Wehrend, red. (Tübingen: Verlag der Franckeschen Stiftungen Halle im Max Niemeyer Verlag).

Hauge, Peter. *Vaerker fra Brødremenighedens musiksamling, Christiansfeld*. Dansk center for musikudgivelse, 2015.

"herstory". OED Online. March 2020. Oxford University Press. <https://www-oed-com.ezproxy.ub.gu.se/view/Entry/243412?redirectedFrom=herstory> (accessed May 12, 2020).

Holdt, Jens red H. Lautsten.Thomsen; Hans Kund; J "Elev-Fortegnelse fra Christiansfelds Kostskoler" Johan Hvidtfeldt *Historisk Samfund for Sønderjylland*. Sønderjydske Aarbøger, 1944, s. 92-131.

Pontoppidan Thyssen, 1984. "Det store og det lille herrnhutersamfund", *Herrnhuter-samfundet i Christiansfelt* (Åbenrå: Skrifter udgivne af Historisk Samfund for Sønderjylland, nr 59), 51ff.

Reventlow, Sybille. "Musik og sang" *Herrnhuter-samfundet i Christiansfelt* (Åbenrå: Skrifter udgivne af Historisk Samfund for Sønderjylland, nr 59, 1984), 633-708.

Schneider-Böklen, Elisabeth *Amen, ja, mein Glück ist groß*. *Henriette Louise von Hayn (1724 - 1782) – eine Dichterin des Herrnhuter Pietismus*, diss. Inauguraldissertation zur Erlangung der Würde eines Doktors der Theologie an dem Fachbereich der Evangelischen Theologie der Philippsuniversität Marburg:München.